

دوران حکومت شاهپور دوم

اصغر افتخاری

www.ketab.ir

خانه تاریخ و تصویر ابریشمی

سرشناسه	: افتخاری، اصغر، ۱۳۶۱ -
عنوان و نام پدیدآور	: دوران حکومت شاهپور دوم/اصغر افتخاری.
مشخصات نشر	: تهران: خانه تاریخ و تصویر ابریشمی، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	: ۸۸ص: ۵/۱۴×۵/۲۱ م.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۵۴-۲۱۲-۹
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص ۸۶-۸۷؛ همچنین به صورت زیر نویس.
موضوع	: شاهپور ساسانی دوم، شاه ایران، - ۳۷۹ م.
موضوع	: ایران -- شاهان و فرمانروایان Iran -- Kings and rulers ایران -- تاریخ -- ساسانیان، ۲۲۶ - ۶۵۱ م. Iran -- History -- Sassanids، ۲۲۶-۶۵۱
شناسه افزوده	: فرشلاف ابریشمی، آتوسا، ۱۳۸۳ -، ویراستار
رده بندی کنگره	: ۴۴۳DSR
رده بندی دیویی	: ۰۳۳۱/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۸۶۳۱۸۰
اطلاعت رکورد کتابشناسی	: فیبا

دوران حکومت شاهپور دوم

اصغر افتخاری

ویراستار: آتوسا فرشلاف ابریشمی

صفحه آرای: فرید ابریشمی

چاپ و صحافی: خانه چاپ

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۱

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

مدیر تولید: محمد خزاعی

شماره شابک: ۹-۲۱۲-۳۵۴-۶۰۰-۹۷۸

انتشارات خانه تاریخ و تصویر ابریشمی

کلیه حقوق چاپ محفوظ است

مقدمه

بررسی روابط ایران و ارمنستان در این دوره با توجه به تناقضات فراوانی که در منابع وجود دارد اندکی دشوار به نظر می‌رسد. اطلاعات ما در این دوره مختص به منابع ارمنی و یزرانسی است که البته همانطور که می‌دانیم به دلیل جانبداری از قوم خود کمتر به حقیقت نزدیک هستند. در این منابع شکست‌های دولت‌های روم و ارمنستان کمرنگ و پیروزی‌هایشان بسیار پررنگ می‌نماید که این امر از روح تاریخ نگاری بدور است. اما به دلیل فقدان منابع ساسانی، چه دست اول و چه دست دوم، ناگزیر باید از همین منابع بهره برد.

پس از استیلای کامل روم بر ارمنستان، بعد از عقد قرارداد صلح سال ۲۹۸ میلادی میان نرسی و دیوکلسین، همواره دعاوی ایران نسبت به ارمنستان پابرجا بود. ولی به موجب آن عهد نامه و همچنین ضعف دولت مرکزی ایران نمی‌توانست بار دیگر قدرت خود را در ارمنستان برقرار سازد.

همانطور که قبلاً بیان داشتیم پس از اینکه شاهپور دوم بر اوضاع ایران تسلط پیدا کرد تصمیم گرفت تا ارمنستان را باردیگر به تصرف درآورد ولی روم را بسیار قوی تر از آن می‌دید که بتواند در برابر آنها صف آرایي کند، یا دست کم زمان را جهت دخالت نظامی مستقیم مناسب تشخیص نداد. اما تصمیم گرفت تا بطور غیر مستقیم اراده خود را در ارمنستان برقرار سازد.

به دلیل گرویدن ارمنیان به دیانت مسیحی ارمنستان از لحاظ سیاسی و اجتماعی دوباره شده بود، گروهی مسیحی که طرفدار روم بودند و عده ای که زرتشتی بوده و هوادار ایران به حساب می آمدند. پس از مرگ تیرداد (اولین پادشاه ارمنستان که به دین عیسوی گروید) به سال ۳۱۴ میلادی، پسرش خسرو با حمایت رومیان بر تخت سلطنت ارمنستان نشست. او پس از هشت سال حکومت در سال ۳۲۲ میلادی به مرگ طبیعی در گذشت و رومیان تیران نامی که باید در اصل نام وی تیگران بوده باشد را بر تخت نشانند، این زمان مصادف بود با قدرتمند شدن شاهپور دوم. شاهپور از این زمان با کمک ارمنیان طرفدار ایران در امور داخلی ارمنستان دخالت کرد و سرانجام توانست با کمک همان ارمنیان، تیران را از تخت سلطنت به زیر بکشد.

دکتر مشکور در این زمینه می نویسد: «در سال ۳۲۷ میلادی به تدبیر شاهپور از شاهی محروم و گرفتار شده و به فرمان پادشاه ایران از بینایی دو چشم محروم شد و با زن و فرزندانش زندانی گردید»^۱

سپس شاهپور یک ایرانی به نام نرسی را به حکومت ارمنستان فرستاد، موسی خورنی مورخ ارمنی اعتقاد دارد که این شاهزاده ساسانی برادر شاهنشاه بوده است، اما فشارهای دولت روم و همچنین روی برتافتن ارمنیان از فرستاده شاهنشاه ساسانی، سبب شد تا بار دیگر شاهپور ناچار شود تیگران (تیران) را به ارمنستان بازگرداند. اما چون تیگران نابینا بود نمی توانست اداره امور مملکتی را بر عهده بگیرد، پس تقریباً "این پسرش آرشاک بود که همه کاره ارمنستان به حساب می آمد. در این زمان کنستانتین بزرگ اقدامات شاهپور در قبال ارمنستان را خلاف توافقات صلح دانست و به ایران اعلان جنگ داد و شاهپور که زمان را برای نبرد با

^۱ تاریخ ایران باستان دکتر مشکور ص ۴۳۳

روم مناسب نمی دید ترجیح داد از دخالت در امور خودداری ورزد. بدین ترتیب شاهپور می بایست تا اقدام قاطع علیه ارمنستان صبر می کرد.

پس از تیگران (تیران) پسرش آرشاک دوم در حدود سال ۳۵۰ میلادی به سلطنت ارمنستان رسید. اولین دهه پادشاهی آرشاک با صلح و آرامش قرین بود. او سیاست ملایم و منحصر به فرد خود را به مرحله اجرا در آورد. او روابط نزدیکی با کلیسا و نخررها (خاندانهای بزرگ ارمنستان) ایجاد کرد و نوعی ثبات سیاسی در ارمنستان برقرار نمود.

شاه آرشاک بیش از پیش ارمنستان را به روم نزدیک کرد و می خواست به هر نحو ممکن از زیر بار تسلط ایران آزاد گردد لذا سفرایی نزد کنستانتیوس، امپراتور روم، فرستاد و با او اظهار دوستی کرد و خواهش کرد که قیصر دوشیزه ای از بزرگ زادگان رومی را برای همسری او برگزیند تا آن وصلت وسیله نزدیکی ارمنستان و روم گردد. قیصر نیز دختر یکی از بزرگان رومی به نام ابلیوس را برگزید. این دختر المپیا نام داشت و بزودی به ارمنستان فرستاده شد تا به عنوان همسر آرشاک تبدیل به ملکه ارمنستان گردد. هرچند که آرشاک قبلاً "با کشتن یکی از بزرگان ارمنستان به نام (گنل) همسر او را به زور تصاحب کرده بود. این زن فراندزم نام داشت و دارای قدرت زیادی در ارمنستان نیز بود.

ارمنستان در سال ۳۵۹ میلادی مورد تهاجم ایران قرار گرفت ارتش ایران از جنوب وارد ارمنستان شد. تیگرانوکرتا و دژ مهم زیادا به اشغال ایرانیان در آمد. سپس ارتش ایران قلعه مهم دیگری به نام ((آنگق)) را محاصره نمود ولی به واسطه برودت هوا نتوانست آن دژ را تصرف کند ولی واحدهای دیگر ارتش ایران که مأمور شده بودند قلعه ((آنی)) را محاصره کنند وارد آن دژ شدند. قلعه آنی محل قبور خانواده

ارشکانیان ارمنستان بود و بسیاری از بزرگان این خاندان در آن محل به خاک سپرده شده بودند. سربازان ایرانی آن دژ را غارت کردند.

آرشاک به گرجستان گریخت و در انتظار فرصت مناسب در آن سرزمین درنگ کرد. شاهپور به دلیل درگیری با روم نتوانست کار ارمنستان را یکسره نماید و کار ارمنستان را نیمه کاره رها کرد و به شمال عراق برای جنگ با روم رفت. در این هنگام شاه آرشاک موقع را غنیمت شمرد و با کمک لشکریان گرجی که وارد نیروهای او شده بودند به ارمنستان بازگشت. سرداران ایرانی نتوانستند از عهده او برآیند و ناچار شدند خاک ارمنستان را ترک کنند. شاهپور که از این اقدام آرشاک برآشفته شده بود اما نتوانست کاری از پیش ببرد زیرا رومیان به فرماندهی یولیانس به ایران حمله کرده بودند.

در هنگام حمله یولیانس به ایران، آرشاک از کمک به رومیان امتناع ورزید، هرچند که قبلاً "به امپراطور روم این اطمینان را داده بود که در نبرد با ایران جبهه جنگ جدیدی علیه شاهپور خواهد گشود ولی در زمانی که رومیان به کمک و حمایت‌های او نیاز داشتند از زیر بار مسئولیت خود شانه خالی کرد و رومیان را در نبرد تنها گذارد.

با کشته شدن یولیانس در جنگ با ایران و عقد قرارداد صلح ایران و روم، ارمنستان در وضعیت خطیری قرار گرفت زیرا در بندی از عهدنامه؛ روم متعهد شده بود که در جنگ احتمالی میان ایران و ارمنستان از آرشاک حمایت نکند و بدین ترتیب آرشاک در برابر ایران تنها ماند. اینک نوبت آن شده بود که ارمنستان تاوان همه سرپیچی‌های خود را، در خلال این سالها، بدهد.

اصغر افتخاری